

УДК 65.016.7

Теоретико-методичні засади реструктуризації підприємств

Лаврик В.В.

аспірант,

Українська академія банківської справи

У статті доведено, що вирішення сучасних кризових процесів у фінансово-господарській діяльності промислових підприємств можливе на основі їх структурної перебудови. Розглянуто теоретичні та методичні підходи до розуміння структурно-логічної сутності поняття «реструктуризація підприємств», методів та інструментів її реалізації, форм та видів реструктуризації.

Ключові слова: реструктуризація, підприємство, фінансово-господарська діяльність.

Лаврик В.В. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье доказано, что решение современных кризисных процессов в финансово-хозяйственной деятельности промышленных предприятий возможно на основании их структурной перестройки. Рассмотрены теоретические и методические подходы к пониманию структурно-логической сущности понятия «реструктуризация предприятий», методов и инструментов ее реализации, форм и видов реструктуризации.

Ключевые слова: реструктуризация, предприятие, финансово-хозяйственная деятельность.

Lavruk V.V. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF THE ENTERPRISE'S RESTRUCTURING

The article explicates principles of the solving today's crisis processes in the financial and economic activities based on their possible to restructuring. The broader issue is the theoretical and methodological approaches to understanding the structural and logical nature of the concept of «Restructuring», methods and instruments for its implementation, forms and types of restructuring.

Keywords: restructuring, enterprise, financial and economic activity.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Стабілізація вітчизняної економіки та її подальший сталий розвиток можливими на основі активної перебудови економічної системи на всіх рівнях управління, у тому числі на рівні суб'єктів господарювання. Сучасні кризові процеси у фінансово-господарській діяльності промислових підприємств супроводжуються погіршенням результатів їх операційної, фінансової, інвестиційної та інноваційної діяльності.

Світовий та вітчизняний досвід виходу з кризових ситуацій показує, що головним рушієм ефективного промислового розвитку є структурна перебудова підприємств, яку можна провести шляхом ефективною реструктуризації чи санації підприємства або шляхом повного репрофілювання (ліквідації) збиткового підприємства. Саме реструктуризація підприємств спроможна забезпечити ефективне використання наявних ресурсів та випуск конкурентоздатної продукції, що, своєю чергою гарантуватиме підприємству подальший сталий розвиток і можливість адаптуватись до зовнішніх та внутрішніх загроз. Сам процес реструктуризації не є достатньо складним, проте потребує детального аналізу

фінансово-господарської діяльності підприємства, визначення факторів впливу на підприємство, методів та інструментів проведення реструктуризації. Характер та особливості реструктуризаційних процесів значною мірою залежать від форми та виду реструктуризації, тому актуальним питанням є вибір ефективної форми реструктуризації. При цьому виникає необхідність більш глибокого аналізу та вивчення різновидів реструктуризації підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням актуальних питань, пов'язаних із визначенням теоретико-методичних засад реструктуризації підприємств, займалися провідні зарубіжні та вітчизняні вчені, такі як: Голдберг І., Крам Р., Томпсон А.А., Кузнецов В.П., Бєлих Л.П., Фатхутдінов Р.А., Бабій І.В., Височін І.В., Шпак С.О. та ін. Дослідження зазначених науковців розкривають широке коло питань, серед яких сутність категорії «реструктуризація підприємств», принципи та етапи її проведення, фактори впливу, види та форми реструктуризації тощо. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень у цій сфері, не існує єдиного підходу до розуміння структурно-логічної сутності поняття «реструктури-

зація підприємств», теоретичних і методичних засад її проведення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є узагальнення найбільш поширених наукових підходів до розуміння сутності реструктуризації підприємств як економічного поняття та виявлення її сутнісних характеристик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стан сучасної української економіки вказує на необхідність більш ефективної, гармонійної трансформації в інноваційно-розвинуту макроекономіку. Макроекономічні реформи ніколи не досягнуть потрібного

ефекту, якщо вони не були проведені за рахунок трансформаційних процесів на мікрорівні. Одним з ефективних напрямів трансформації на підприємстві є його структурна перебудова, яка в розвинутих країнах на протязі життєвого циклу відбувається неодноразово. Саме реструктуризація підприємства є одним із тих механізмів, який спрямований на покращання економічного стану підприємства та підвищення його ефективності.

У науковій економічній літературі поняттю «реструктуризація підприємств» приділяється достатньо багато уваги, проте відсутній єдиний підхід до його тлумачення (табл. 1).

Таблиця 1

Структурно-логічна сутність поняття «реструктуризація підприємства»

Автор, джерело	Визначення
Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [1]	Здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, якщо це передбачено планом санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів
Положення про порядок реструктуризації підприємств [2]	Здійснення комплексу організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості об'єкта приватизації, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва
Балашов А.П. [3]	Комплексне перетворення його діяльності, у тому числі зміна структури виробництва, активів, пасивів і системи управління, з метою підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможності продукції на ринках збуту
Мазур І.І. [4]	Комплексне перетворення діяльності підприємства, що полягає в зміні структури виробництва, активів, пасивів, а також системи управління з метою підвищення стійкості, доходності, конкурентоспроможності, подолання збитковості, загрози банкрутства
Марценюк О.В., Руда О.Л. [5]	Комплекс реорганізаційних заходів, які мають на меті вихід підприємства із кризи і забезпечення його подальшого розвитку
Ченаш В.С. [6]	Процес системної оптимізації підприємства шляхом реалізації відповідного комплексу інноваційно спрямованих заходів щодо перебудови організаційної та (або) управлінської сфери підприємства, який дає змогу забезпечити перманентну адаптивність і стійкість, зростання конкурентоспроможності, прибутковості, ринкової вартості та реалізацію потенціалу економічного розвитку підприємства у довгостроковому періоді
Булеєв І.П., Могилов Ю.М. [7]	Тривалий процес, який здійснюється за допомогою спеціалістів різного профілю і спрямований на підвищення використання власного внутрішнього потенціалу, організації і адаптації до нових ринкових умов
Козицька Т. [8]	Процес формування у підприємства потенційної спроможності до реагування (у т. ч. превентивного) на зміни зовнішнього середовища відповідно до стратегії його розвитку шляхом проведення комплексу організаційно-економічних, техніко-технологічних, правових і фінансових заходів, спрямованих на зростання його ринкової вартості

Так, відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», реструктуризація підприємств – це здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, якщо це передбачено планом санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів [1]. Схоже визначення міститься в «Положенні про порядок реструктуризації підприємств», яке затверджене Наказом Фонду державного майна України і відповідно до якого реструктуризація підприємств – це здійснення комплексу організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості об'єкта приватизації, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва [2].

У багатьох наукових дослідженнях поняття «реструктуризація підприємств» розглядається як комплексне перетворення діяльності

підприємств що полягає у зміні структури виробництва, активів, пасивів, а також системи управління з метою підвищення стійкості, доходності, конкурентоспроможності, подолання збитковості, загрози банкрутства[3–5]. Ченаш В.С. реструктуризацію підприємств визначає як процес системної оптимізації підприємства шляхом реалізації відповідного комплексу інноваційно спрямованих заходів щодо перебудови організаційної та (або) управлінської сфери підприємства, який дає змогу забезпечити перманентну адаптивність і стійкість, зростання конкурентоспроможності, прибутковості, ринкової вартості та реалізацію потенціалу економічного розвитку підприємства у довгостроковому періоді [6]. Булеєв І.П. та Могильов Ю.М. реструктуризацію розглядають як тривалий процес, який здійснюється за допомогою спеціалістів різного профілю і спрямований на підвищення використання власного внутрішнього потенціалу, організації й адаптації до нових ринкових умов [7].

Козицька Т. зазначає, що реструктуризація підприємства – це процес формування у підприємства потенційної спроможності до реагування (у т. ч. превентивного) на зміни зовнішнього середовища відповідно до стратегії його розвитку шляхом проведення комплексу організаційно-економічних, техніко-технологічних, правових і фінансових заходів, спрямованих на зростання його ринкової вартості [8].

Рис. 1. Фактори, які стимулюють процес реструктуризації підприємства

Проведене дослідження структурно-логічної сутності поняття «реструктуризація підприємств» показало, що реструктуризація підприємств є безперервним процесом, основною метою якого є поступова гармонійна трансформація підприємства, спрямована на підвищення ефективності його виробничої діяльності та конкурентоспроможності. Відповідно, реструктуризацію підприємства можна розглядати як постійно еволюціонуючий процес перетворень на підприємстві шляхом комплексного впровадження необхідних дій, різних за видами та формами, спрямованих на подолання кризових явищ і подальший розвиток підприємства.

Процес реструктуризації часто передбачає проведення детального аналізу фінансового стану підприємства та широке використання різноманітних фінансових інструментів. Так, на підприємствах країн із розвинутою економікою перебудова відбувається шляхом бізнес-процесу реінжинірингу. Суть цього процесу полягає у функціональному переосмисленні та радикальному перепроєктуванні діяльності підприємства для досягнення ключових показників ефективності підприємства. Насамперед це зміни в технологіях, ринках збуту, вивчення потреб клієнтів тощо [7].

Причиною, по якій підприємству може знадобитися реструктуризація, є діяльність, спрямована на інноваційний розвиток (еволюцію) за рахунок постійного впливу на нього внутрішніх і зовнішніх факторів (рис. 1) [12].

Вищезазначені внутрішні та зовнішні фактори реструктуризації визначають характер та особливості реструктуризаційних процесів та формують мету, об'єкт та терміни її проведення.

Еволюційні процеси, які стимулюють процес реструктуризації, треба розглядати в контексті вирішення основних завдань підприємства: по-перше, це забезпечення діяльності в найближчий час, по-друге – відновлення конкурентоспроможності на довгострокову перспективу. Вищезазначені завдання реструктуризації сприяють виділенню її форм проведення, а саме оперативної (короткострокової) та стратегічної (довгострокової) форм.

У процесі оперативної (три-чотири місяці) реструктуризації підприємства особлива увага приділяється забезпеченню ліквідності та підвищенню ефективності діяльності підприємства. Основними завданнями оперативної реструктуризації є: врегулювання стосунків із кредиторами; реалізація оперативних заходів по підвищенню ліквідності підприємства;

дослідження і мобілізація внутрішніх резервів для забезпечення конкурентоспроможності підприємства в довгостроковому періоді; створення умов для підвищення інвестиційної привабливості підприємства [9].

Оперативна реструктуризація є процесом нестійким і потребує проведення стратегічної реструктуризації підприємства, яка спрямована на забезпечення довготривалої конкурентоспроможності на вітчизняному і світовому ринках. Реалізація програми стратегічної реструктуризації ставить за мету створення оптимальних умов на підприємстві. Особливостями стратегічної реструктуризації є: розрахована на тривалий термін реалізації; базується на попередньо розроблених корпоративній та функціональній стратегіях; потребує суттєвих капіталовкладень.

Стратегічна мета реструктуризації підприємства має бути спрямована на те, щоб його продукція та результат діяльності відповідали поточному платоспроможному попиту на ринку. У такому випадку підприємство зберігає централізований контроль у найбільш важливих для нього сферах діяльності та підвищує власну конкурентоспроможність завдяки проведенню активної інноваційної політики. Процес стратегічної реструктуризації може передбачити: диверсифікацію виробництва та вихід на нові ринки збуту; технічне переозброєння та впровадження нових технологій; сертифікацію виробництва та продукції; реструктуризацію організаційної структури; підвищення кваліфікації персоналу [10].

Залежно від мети змін на підприємстві реструктуризація може відбуватися у таких видах:

- еволюційна реструктуризація – цілеспрямований комплекс змін у системі функціонування підприємства, спрямований на підвищення його конкурентоспроможності відповідно до потреб зовнішнього середовища;
- адаптивна реструктуризація – цілеспрямований комплекс змін, які забезпечують процес адаптації до умов середовища та недопущення кризових явищ на підприємстві;
- антикризова реструктуризація – цілеспрямований комплекс змін, здатних вивести підприємство з кризового стану на якісно новий рівень розвитку [11].

Крім того, у випадках коли мета реструктуризації носить більш формалізований характер, вона може мати такі підвиди:

- управлінська реструктуризація пов'язана з підготовкою та перепідготовкою персоналу, яка орієнтована на конкурентоспроможне

функціонування підприємства, його сучасну маркетингову, інноваційну і технічну політику;

- організаційно-правовий вид реструктуризації передбачає комерціалізацію і корпоратизацію діяльності, зміну в організаційній структурі суб'єкта господарювання та зміну права власності на державному підприємстві;

- технічна реструктуризація покликана забезпечити високий рівень виробничого та технічного потенціалу підприємства, який дає йому змогу виходити на ринок із конкурентоздатною продукцією (технології, «ноу-хау», управлінські навички, кваліфікація персоналу, ефективна система постачання і логістики);

- фінансова реструктуризація означає формування такої структури балансу, при якій показники ліквідності і платоспроможності відповідають вимогам ринку, а також не існує проблем із погашенням кредитів, інших боргових зобов'язань і виплатою відсотків по них;

- економічна реструктуризація повинна забезпечити такий рівень рентабельності виробництва (діяльності), яка відповідає сучасним умовам господарювання. Це вимагає досягнення певного рівня поточних і капітальних витрат, гнучкого ціноутворення і достатнього обсягу продажу товарів [10].

Реструктуризаційні заходи здійснюються за допомогою певних інструментів, перелік яких залежать від фінансово-економічних умов підприємства. Так, для відновлення однієї зі сфер діяльності підприємству може бути необхідна лише управлінська або інноваційно-технологічна реструктуризація. Якщо

ж проблеми підприємства більш суттєві, тоді проводиться комплексна фінансова, технологічна та управлінська реструктуризація, тривалість якої залежить від наявних проблем та обсягу мобілізованих ресурсів.

Одним із вирішальних чинників ефективної реструктуризації є визначення цілей та усвідомлення керівництвом підприємства необхідності її проведення. Основними цілями реструктуризації є: поліпшення економічних і фінансових показників діяльності підприємства на короткострокову і довгострокову перспективи; залучення довгострокових зобов'язань; збільшення ринкової вартості власного капіталу компанії (акцій компанії); посилення конкурентоспроможності продукції на ринку; розширення існуючого або завоювання нових ринкових сегментів; уникнення банкрутства.

Висновки з цього дослідження. У сучасних умовах господарювання реструктуризація підприємства є механізмом, який спрямований на підвищення його ефективності та конкурентоспроможності. Проведене дослідження структурно-логічної сутності поняття «реструктуризація підприємств» показало, що реструктуризація підприємств є постійно еволюціонуючим процесом перетворень на підприємстві шляхом комплексного впровадження необхідних дій, різних за видами та формами, спрямованих на подолання кризових явищ і подальший ефективний розвиток підприємства. Характер та особливості реструктуризаційних процесів значною мірою залежать від форми та виду реструктуризації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
2. Положення про порядок реструктуризації підприємств: Наказ Фонду державного майна України від 12.04.2002 р. № 667 (у редакції Наказу Фонду державного майна України від 06.02.2007 р. № 201) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Балашов А.П. Антикризисное управление : [учебное пособие] / А.П. Балашов. – Новосибирск : ГУП РПО СО РАСХН, 2004. – С. 176.
4. Мазур И.И. Реструктуризация предприятий и компаний / И.И. Мазур, М.И. Шапиро. – М. : Экономика, 2001. – С. 560.
5. Марценюк О.В. Теоретичні аспекти реструктуризації підприємства / О.В. Марценюк, О.Л. Руда // Збірник наукових праць Вінницького державного аграрного університету. – 2008. – Вип. 86. – С. 93–97.
6. Ченаш В.С. Економічні основи процесу реструктуризації підприємств / В.С. Ченаш // Економіка: реалії часу. – 2013. – № 5(10). – С. 55–61.
7. Булеєв І.П. Деякі аспекти теорії реструктуризації підприємств / І.П. Булеєв, Ю.М. Могилов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/4401/st_26_21.pdf.
8. Козицька Г.В. Реструктуризація підприємств в умовах ринкових відносин : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Г.В. Козицька. – Маріуполь, 2008. – 20 с.

9. Белых Л.П. Реструктуризация предприятия : [учебное пособие] / Л.П. Белых, М.А. Федотова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – С. 400.
10. Покропивный С.Ф. Экономика предприятия : [учебник] / С.Ф. Покропивный ; 2 изд. перераб. и доп. – К. : КНЭУ, 2002 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://buklib.net/books/29732/>.
11. Мішин С.І. Реструктуризація підприємства як інструмент антикризового управління / С.І. Мішин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_137/28.pdf.
12. Бондарь И.К. Реструктуризация предприятий: сущность и технология / И.К. Бондарь, В.И. Чинчикеев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bg-is.com/index.php/Korporativnyy-sektor/2010-07-14-17-20-07.html>.